

Стратегічні аналітичні документи ЄС у сфері протидії тероризму та їх значення для формулювання антитерористичної стратегії

Пономаренко А.Ю.¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.11.2023	Право	323.28

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12798398>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Стаття присвячена оцінці значення стратегічних аналітичних документів Європейського Союзу, у першу чергу Звіту щодо стану та тенденцій розвитку тероризму TE-SAT для формулювання антитерористичної стратегії ЄС. Розкривається історичне підґрунтя формування системи стратегічних оцінок та аналізується їх зміст. Також здійснюється порівняльний аналіз TE-SAT та Оцінки загрози серйозної організованої злочинності SOCTA у формулюванні, відповідно, стратегій протидії тероризму та організованій злочинності. Визначається обмеження методології TE-SAT для формулювання антитерористичних стратегій як на міжнародному, так і на національному рівнях. Робиться висновок про те, що, незважаючи на важливість підготовки національного звіту TE-SAT для нашої країни, у т.ч. у контексті реалізації політики європейської інтеграції, розробка оновленої національної антитерористичної стратегії вимагає застосування більш глибоких методологічних підходів, зокрема таких, що використовуються для Оцінки загрози серйозної організованої злочинності SOCTA.

Ключові слова: тероризм, антитерористична діяльність, Європейський Союз, антитерористична стратегія, стратегічний інформаційний аналіз.

EU strategic analytical documents in the field of counter-terrorism and their significance for formulating an anti-terrorist strategy

Abstract. The article is devoted to the assessment of the importance of strategic analytical documents of the European Union, first of all, the TE-SAT Report on the state and trends of the development of terrorism for the formulation of the EU's anti-terrorist strategy. The historical basis of the formation of the system of strategic assessments is revealed and their content is analyzed. A comparative analysis of TE-SAT and SOCTA Serious Organized Crime Threat Assessment is also carried out in formulating, respectively, strategies to combat terrorism and organized crime. The limitation of the TE-SAT methodology for the formulation of anti-terrorist strategies at both the international and national levels is determined. It is concluded that, despite the importance of preparation of the TE-SAT national report for our country, including in the context of the implementation of the European integration policy, the development of an updated national anti-terrorist strategy requires the application of deeper methodological

¹ кандидат педагогічних наук

approaches, in particular those used for the SOCTA Serious Organized Crime Threat Assessment.

Key words: terrorism, anti-terrorist activity, European Union, anti-terrorist strategy, strategic information analysis.

Вступ

Постановка проблеми. Впродовж останнього десятиліття тероризм в Європейському Союзі розглядається як одна із ключових загроз, вплив якої як на безпеку Союзу, так і на громадську думку посилюється міграційною кризою, що також розглядається як чинник, який сприяє поширенню тероризму [1]. Будь-які прояви терористичної діяльності набувають широкого розголосу у ЗМІ, впливаючи на суспільну думку та політичне життя, процес прийняття політичних рішень. Водночас, політичні рішення мають прийматися відповідно до об'єктивних даних, ґрунтуючись на надійній інформації, що дозволяє не лише оцінити поточний стан справ, а й спрогнозувати динаміку подальшого розвитку оперативної обстановки. Такий аналіз дозволить напрацювати стратегію протидії тероризму, що має виступати основою політики у цій сфері. Це набуває особливої важливості для нашої країни, де динаміка розвитку оперативної обстановки у сфері протидії тероризму обумовлена широким колом чинників, як пов'язаних із діяльністю структур міжнародного тероризму, так і агресією проти України з боку Російської Федерації, що сповідує методи ведення війни відверто терористичного характеру. Окрім цього, політика європейської інтеграції, наявність широкого досвіду ЄС у протидії тероризму та іншим загрозам обумовлюють доцільність врахування європейських підходів в оцінці терористичної загрози та формулюванні антитерористичної політики.

Огляд літератури за темою дослідження. Питання інформаційного забезпечення протидії тероризму привертають увагу науковців як в нашій країні, так і за кордоном.

Зокрема, становлять інтерес роботи Н. Боуї стосовно аналізу ефективності використання баз даних щодо тероризму [2; 3], П. Бреннана, а також С. Маньяража, Д. Чадхарі та В. Гарі Діпа щодо застосування машинного навчання в аналізі даних щодо тероризму [4; 5], Х. Фаріда щодо використання з цією метою штучного інтелекту [6],

Серед українських дослідників проблем протидії тероризму становлять інтерес роботи Ю. Данильченка, О. Степанченка, Ю. Лісіцина та О. Саган. При цьому слід зазначити, що використання методів інформаційного аналізу, напрацьованих в рамках ЄС, при розробці національної антитерористичної стратегії науковцями окремо не розглядалися.

Аналіз літератури за темою дослідження вказує на те, що, незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених протидії тероризму та політиці ЄС у цій сфері, практичне застосування напрацьованого в Євросоюзі інструментарію для розробки стратегій національного рівня залишається поза увагою науковців як в нашій країні, так і за кордоном.

З огляду на викладене, *метою статті* є аналіз методів кримінального інформаційного аналізу та формулювання антикримінальних стратегій в Європейському Союзі та надання пропозицій щодо застосування європейського досвіду для розробки антитерористичної стратегії нашої держави.

Результати

Виклад основного матеріалу. Звіт щодо стану та тенденцій розвитку тероризму (The Terrorism Situation and Trend Report, TE-SAT) готується Європолем і є основним аналітичним документом ЄС щодо терористичної загрози. Підготовку цього звіту було започатковано у 2001 році як механізм звітності Робочої групи з тероризму (Terrorism

Working Party, TWP) перед Радою ЄС та Європейським Парламентом. У 2006 році повноваження із підготовки звіту було передано від робочої групи до Європолу. Методологія підготовки щорічних звітів TE-SAT була розроблена Європолом та затверджена Європейською Комісією у 2006 році. Зміст TE-SAT базується на інформації, що надається правоохоронними органами держав-членів ЄС, а також окремими країнами, що не є членами Євросоюзу та партнерською організацією Євроуст. Окрім цього, використовується інформація з відкритих джерел.

Звіт виходить щороку, як правило в червні і надає огляд феномену тероризму в ЄС з правоохоронної точки зору. До Звіту включаються найважливіші події та статистика щодо терористичних актів та притягнутих до відповідальності осіб в країнах Євросоюзу, кількість кримінальних проваджень у кожній країні-члені, число засуджених за кожним видом терористичної діяльності. Звіт також вказує на тенденції та нові фактори, виявлені за наявною у Європолі інформацією. Документ відображує інформацію, надану до Європолу у попередній рік.

Враховуючи, що протидія тероризму відноситься до пріоритетів ЄС та Європолу, TE-SAT розглядається як один із найважливіших продуктів стратегічного аналізу. Звіт надає політичним діячам та правоохоронцям, а також іншим зацікавленим сторонам факти та статистику щодо явища тероризму в Європі. TE-SAT готується експертами Європолу відповідно до наявних у них даних, тобто, як зазначалося, інформації від національних компетентних органів країн-членів. Дорадча рада, що визначає зміст Звіту, складається із представників країн, які головуєть в ЄС три роки поспіль до, після та під час публікації документу, члени Європейського Парламенту, представники Франції та Іспанії, Євроусту, INTСEN, представники офісу Координатора ЄС із протидії тероризму, а також співробітники Європолу [7].

Тероризм оцінюється відповідно до єдиного прийнятого в ЄС визначення. Це визначення міститься у Рамковому рішенні Ради ЄС 2002 р. [8], що імplementовано усіма країнами-членами на рівні національного законодавства. Рамкове рішення визначає, що терористичні злочини – це умисні дії, які, відповідно до їх природи та контексту, можуть завдати серйозної шкоди державі чи міжнародній організації і вчиняються з метою суттєвого залякування населення або незаконного впливу на уряди чи міжнародні організації задля того, або вони вчинили певні дії чи утримувалися від певних дій, або задля суттєвої дестабілізації чи руйнації базових політичних, конституційних, економічних чи соціальних елементів держави чи міжнародної організації.

Відповідно до Директиви ЄС 2017/541 щодо боротьби з тероризмом [9], терористичний акт становить собою злочинну дію, що вчиняється з метою залякування населення або примушування уряду чи міжнародної організації, серйозної дестабілізації чи руйнації базових політичних, конституційних, економічних чи соціальних структур держав чи міжнародної організації. Країни-члени повинні були імplementувати зазначене визначення до свого національного законодавства до 8.09.2018 року.

Звіт TE-SAT концентрує увагу на низці терористичних проявів, відповідно до їх ідеологічного підґрунтя: джихадізм, праворадикальний тероризм, ліворадикальний та анархістських тероризм, етно-національний та сепаратистський тероризм, а також інші види тероризму. Фактично, до останньої категорії підпадають терористичні прояви, які не було класифіковано.

Таким чином, в рамках ЄС існує уніфікований підхід до визначення тероризму, що приймається усіма країнами-членами та імplementований до їхнього національного законодавства. Відповідно до законодавства ЄС країни-члени і повинні надавати свою статистичну інформацію.

Водночас із цим, TE-SAT бере до уваги застосування цього визначення до конкретного випадку кожною окремою державою-членом. У тому разі, якщо з певний

причин якась держава не визначила терористичним злочином певну дію, що могла б бути визначена як така іншою державою, вона, очевидно, не буде включена до цього Звіту. В цілому, законодавство ЄС залишає певний простір для інтерпретації. Кількісний аналіз, представлений у TE-SAT, відображує визначення терористичних злочинів відповідно до національного права країн-членів, що може бути ширше (але не вужче) за визначення, надане у згаданій Директиві ЄС 2017/541.

Також не завжди можна чітко визначити, чи підпадає певна дія під визначення тероризму чи екстремізму. У редакційній частині TE-SAT часто згадує певні дії, що не були включені до Звіту через відсутність звітності щодо них з боку національних правоохоронних органів, які могли б характеризуватися як терористичні акти з огляду на характер дій злочинців, суб'єктивну сторону злочину, об'єкти злочинних посягань.

Інформація щодо інцидентів, зазначених у Звіті, є скороченою. Як правило, вона є придатною для оцінки загальних тенденцій і не надає деталей щодо конкретного терористичного акту. Перевагою цього Звіту є те, що він, на відміну від інших інформаційних ресурсів, таких як Глобальна база з тероризму (Global Terrorism Database, GTD), яку веде Національний консорціум із вивчення тероризму та реагування на тероризм (The National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, START) [10] при університеті Меріленду не включає злочинів насильницького характеру, подібних за характером дій злочинців до тероризму. Таким чином, Звіт TE-SAT більшою мірою сконцентрований саме на злочинах терористичного характеру.

Слід також зазначити, що Звіт TE-SAT використовує дані, які правоохоронні органи та спецслужби надають до Європолу в рамках загальної звітності щодо тероризму, наповнення бази даних цієї організації. Таким чином, цей Звіт виступає і допоміжним інструментом міжнародного співробітництва із протидії тероризму в рамках ЄС, а якість інформації, що у ньому міститься, забезпечується професіоналізмом інституцій, відповідальних за надання інформації. На відміну від цього, Глобальна база з тероризму також містить інформацію із ЗМІ, що інколи може включати менш професійну інтерпретацію певних фактів.

З іншого боку слід враховувати, що протидія тероризму відноситься до сфери забезпечення національної безпеки, тож національні спецслужби часто стикаються із обмеженнями у наданні інформації до інших країн та міжнародних організацій.

Як зазначають європейські дослідники, урядові інституції, такі як поліцейські та розвідувальні органи, мають в своєму розпорядженні цінні дані щодо тероризму. Значення високоякісного дослідження таких даних напевно переважатиме пов'язані із цим ризики безпекового характеру [11; 12]. Збір та обробка даних щодо загрози тероризму потребує значних ресурсів компетентних органів. Водночас із цим, інформаційне значення звіту, що містить узагальнену статистику щодо терористичних актів, розподілену за країнами та мотивацією виконавців, а також дані щодо кримінальних проваджень, є досить обмеженим [13, с. 26].

Звіт надає статистичну інформацію за зазначеними вище видами терористичної діяльності, а також побіжно розглядає міжсекторальні питання. В Звіті TE-SAT за 2023 рік до таких питань відносилися вплив російської агресивної війни проти України на тероризм та насильницький екстремізм в ЄС, незаконний обіг зброї та вибухівки, використання терористами цифрових технологій, фінансування тероризму та зв'язок між тероризмом та організованою злочинністю. Водночас, на нашу думку, цей Звіт не можна повною мірою вважати аналітичним, оскільки аналіз оперативної обстановки як такий у ньому відсутній. Переважна частина Звіту становить собою викладення статистичних даних, а висновки, що у ньому надаються, фактично відтворюють узагальнення статистики. Відповідно, і методологія цього Звіту є досить простою.

Це, фактично, підтверджується у розділі Звіту щодо його методології [7, с. 88]. Так, зазначається, що TE-SAT є стратегічним звітом щодо ситуації у сфері протидії тероризму в ЄС. Водночас зазначається, що він «не є оцінкою загрози з боку цього явища, яка мала б на меті окреслення та ранкування поточних та майбутніх загроз». TE-SAT також не має на меті надати «аналіз витоків тероризму чи ефективності антитерористичної політики чи правоохоронних заходів, хоча й може проілюструвати їх».

На нашу думку, першопричиною цього обмеження є саме зв'язок між протидією тероризму та забезпеченням національної безпеки, що обмежує можливості держав-членів, їх спецслужб та правоохоронних органів ділитися такою інформацією із Європолом.

На нашу думку, Звіт TE-SAT потребує не лише кількісного, а й якісного аналізу загрози тероризму, його проявів у різних країнах Євросоюзу. Це має включати, зокрема, базову характеристику терористичного акту, його наслідки, що використовувалося для його вчинення, якою була мета терористів, інші дані описового характеру. Ми вважаємо, що розкриття таких даних не становитиме загрози безпеці країн, що надають інформацію; натомість, обмін такими даними дозволить краще розуміти природу проблеми, більш ефективно планувати заходи запобігання та протидії, визначати антитерористичну політику на національному та міжнародному рівнях.

Таким чином, незважаючи на те, що Україна повинна надавати ЄС інформацію щодо стану протидії тероризму в нашій країні, формувати подібний документ на національному рівні, ми не можемо вважати Звіт TE-SAT придатним виступати аналітичним підґрунтям для формування антитерористичної політики України.

На нашу думку, для цього потрібною є більш напрацьована методологія інформаційного аналізу, а також система її використання для розробки політичних рішень у рамках єдиного інформаційно-розвідувального циклу. Вважаємо, що для цього більш придатною є методологія, що використовується Європолом для підготовки Оцінки загрози серйозної організованої злочинності (Serious and Organised Crime Threat Assessment, SOCTA) [14].

На відміну від TE-SAT, методологія SOCTA надає можливість усвідомлювати оперативну обстановку у його поточному та в історичному розвитку. SOCTA аналізує та дає картину кримінальних ринків та сфер діяльності організованої злочинності в ЄС, наявних кримінальних мереж та дії окремих індивідумів, що вчиняють такого роду злочини, а також чинників, що діють у ширшому середовищі, які впливають на стан та динаміку розвитку організованої злочинності в Євросоюзі. Для оцінки використовуються як кількісні, так і якісні методи, при цьому кількісні методи застосовуються відповідно до визначених індикаторів. Застосування таких методів дозволяє встановити найбільш небезпечні прояви організованої злочинності в ЄС. Таким чином здійснюється пріоритезація кримінальних загроз, що є важливим для подальшого формування антикримінальної політики. Застосування такої методології дозволяє забезпечити надійність отриманих результатів та прозорість аналітичного процесу, що необхідно для використання отриманих даних особами, уповноваженими на прийняття рішень. Слід також зазначити, що методологія SOCTA постійно розвивається та удосконалюється експертами Європолу та залученими до цього процесу представниками країн-членів ЄС.

Важливим є постійний зв'язок між розробниками Оцінки та споживачами інформаційного продукту, тобто політичними інституціями Євросоюзу. Так, у 2019 році було змінено запит споживача інформаційного продукту, відповідно до чого було і адаптовано методологію інформаційного аналізу. На сьогодні аналіз включає три основні кроки: встановлення поточних загроз організованої злочинності, що включає оцінку кримінальних структур та географічні аспекти. Другий крок – встановлення

слабкостей середовища, які використовує організована злочинність. Третій крок – це прогнозування з точки зору як динаміки розвитку самої злочинності, так і наслідків її впливу. Таким чином визначаються ключові майбутні загрози, де ймовірність настання та ступінь негативного впливу є найбільшими.

SOCTA концентрується на таких ключових сферах, як кримінальні угруповання та окремі особи із високим рівнем впливу в кримінальному середовищі; сфери діяльності організованої злочинності; вплив від цієї діяльності; інфраструктури організованої злочинності; середовище, в якому організована злочинність діє.

Методологія SOCTA набула загального визнання поза межами ЄС і активно підтримується та поширюється Управлінням ООН з наркотиків та злочинності на загальносвітовому рівні [15].

Зокрема, в останньому на цей день Звіті SOCTA за 2021 рік [16] автори дають аналіз природи організованої злочинності в Євросоюзі, того, яким чином діє організована злочинність, як функціонують кримінальні мережі та організації, яким є вплив організованої злочинності на суспільство, а також особливості проявів організованої злочинності у різних регіонах ЄС.

Також дається розгорнута оцінка видів організованої злочинності, визначених як пріоритетні для Європолу. Зазначена оцінка, хоча й спирається на кількісну інформацію, є, передусім, якісною, даючи змогу сформулювати бачення оперативної обстановки.

Як продукт інформаційного аналізу, SOCTA надає бачення подальшого розвитку оперативної обстановки, що дозволяє запланувати заходи реагування, сформулювати політику у сфері протидії злочинності.

Підготовка SOCTA є базовою складовою загального політичного циклу ЄС із протидії організованої злочинності, що діє в рамках Європейської мультидисциплінарної платформи проти кримінальних загроз (European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats, EMPACT) [17]. Платформа представляє інтегрований підхід до забезпечення внутрішньої безпеки ЄС, що включає прикордонний контроль на зовнішніх кордонах, правоохоронну діяльність, митне співробітництво та співробітництво у сфері правосуддя, обмін інформацією, підготовку кадрів, заходи із запобігання та зовнішні зносини у безпековій сфері. Політичний цикл ЄС із протидії організованій злочинності має чотирьохрічний термін, так само як і цикл підготовки SOCTA. На сьогодні EMPACT є базовим інструментом ЄС для забезпечення мультидисциплінарного та міжвідомчого співробітництва у протидії злочинності на рівні Євросоюзу. Цикл складається із чотирьох кроків. Перший – це підготовка Оцінки загрози серйозної та організованої злочинності SOCTA, що є аналітичним підґрунтям політичного циклу. Другий крок – визначення на політичному рівні пріоритетів ЄС у сфері протидії злочинності. Третій крок – підготовка оперативних планів дій відповідно до визначених пріоритетів. Планування здійснюється на щорічній основі і має містити конкретні заходи, націлені на досягнення стратегічних цілей. Під час виконання цих планів Європол отримує інформацію від національних правоохоронних органів за допомогою захищеної інформаційної мережі SIENA. Ця інформація обробляється аналітичним проектом Європолу, за результатами чого можуть вноситися зміни до пріоритетів та стратегічних цілей. Четвертим кроком є незалежне оцінювання наприкінці циклу EMPACT, за результатами якого формуються керівні напрямки наступного циклу.

Таким чином, як підходи до інформаційного аналізу, так і політичний процес в ЄС щодо організованої злочинності є суттєво краще напрацьованими за такі для тероризму і є більш придатними для формування стратегій на національному рівні.

Висновки

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок про те, що наявні в ЄС механізми інформаційного аналізу та напрацювання стратегій реагування є придатними для застосування у протидії тероризму на національному рівні, у т.ч. в Україні. Водночас із цим слід враховувати, що методологія Звіту TE-SAT, що використовується в ЄС для оцінки саме терористичної загрози, є малоприматною для використання для оцінки стану та тенденцій розвитку оперативної обстановки у цій сфері та розробки національної стратегії протидії тероризму. Зазначена методологія може використовуватися для підготовки інформування до Європолу, а також як допоміжний інструмент, що дозволяє проілюструвати певні висновки статистичними матеріалами.

З іншого боку, методологія Оцінки загрози серйозної та організованої злочинності СОСТА, із певною адаптацією, цілком може застосовуватися для проведення глибокого інформаційного аналізу щодо загрози тероризму в нашій країні. Необхідність саме такого поглибленого аналізу диктується вимогами оперативної обстановки в нашій країні, обумовленої, у першу чергу, негативним впливом агресії проти України з боку Російської Федерації, що активно використовує терористичні методи ведення агресивної війни.

Зазначений аналітичний документ повинен виступати основою для розробки оновленої національної стратегії із протидії тероризму, що враховувала б зміни оперативної обстановки, політичні аспекти, у т.ч. пов'язані із реалізацією нашою країною політики європейської інтеграції. Виконання цієї стратегії, у свою чергу, вимагатиме підготовки щорічних оперативних планів та запровадження дієвої системи контролю за їх виконанням, для чого також доцільно використовувати підходи, напрацьовані в ЄС в рамках циклу ЕМРАСТ.

Список використаних джерел

1. Crabtree Steve, Sofia Kluch. World June 15, 2017. Terrorism, Migration Trouble Many in Europe. URL: <https://news.gallup.com/poll/212405/terrorism-migration-trouble-europe.aspx>. (дата звернення: 03.05.2023).
2. Bowie, N.G. 2017. Terrorism Events Data: An Inventory of Databases and Data Sets, 1968-2017. Perspectives on Terrorism, XI(4), URL: <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/622/html>; <https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/customsites/perspectives-on-terrorism/2018/issue-5/bowie.pdf>. (дата звернення: 03.05.2023).
3. Bowie, N.G. 2018. 30 Terrorism Databases and Data Sets: a New Inventory. Perspectives on The Global Terrorism Database. URL: <https://www.start.umd.edu/gtd>. (дата звернення: 03.05.2023).
4. Brennan, P. 2017. A machine learning approach to the analysis of terrorism. ITT. Department of Computer Science. October 22, 2016. 163 p.
5. Maniraj, S.P., Chaudhary, D., Hari Deep, V.. Data Aggregation and Terror Group Prediction using Machine Learning Algorithms. International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE), 2019, 8(4). P. 1467-1469
6. Farid, H. 2020. Artificial Intelligence and Countering Violent Extremism: A Primer, Global Network on Extremism and Technology and Radical Filter Bubbles. GNRTT paper, no 8. URL: <https://farid.berkeley.edu/downloads/publications/arxiv20.pdf>. (дата звернення: 03.05.2023).
7. EU Terrorism Situation & Trend Report (TE-SAT). Reviewing the terrorism phenomenon. URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/tesat-report>. (дата звернення: 03.05.2023).

8. Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism. 2002/475/JHA. Official Journal L 164 , 22/06/2002 p. 3–7. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32002F0475>. (дата звернення: 03.05.2023).
9. Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on combating terrorism and replacing Council Framework Decision 2002/475/JHA and amending Council Decision 2005/671/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32017L0541>. (дата звернення: 03.05.2023).
10. START. National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism. University of Maryland. URL: <https://www.start.umd.edu>. (дата звернення: 03.05.2023).
11. Schuurman, B., Eijkman, Q. 2013. Moving Terrorism Research Forward: The Crucial Role of Primary Sources. ICCT. URL: <http://www.icct.nl/download/file/Schuurman-and-Eijkman-Moving-Terrorism-Research-Forward-June>. (дата звернення: 03.05.2023).
12. Kozel, R., Hys, K., Vilamová, Š., Hawrysz, L., Hudak, M. 2017. ISO 9001 as a standard of quality management in Poland and Czech Republic: an analysis based on the global data. Problems and Perspectives in Management, 15(3), p. 266-275.
1. 13. Ščurek, Radomír. Management and Data Processing of Quantitative in the European Union and the Czech Republic. European Research Studies Journal, Volume XXIV, Special Issue 4, 2021, pp. 18-39.
13. Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA). Identifying the priorities in the fight against major crime. URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/socta-report>. (дата звернення: 03.05.2023).
14. The SOCTA Handbook. Guidance on the preparation and use of serious and organized crime threat assessments. United Nations, New York 2010. 84 p. URL: https://www.unodc.org/documents/organized-crime/SOCTA_Handbook.pdf. (дата звернення: 03.05.2023).
15. EU SOCTA 2021. EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA). Europol, 2021. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf. (дата звернення: 03.05.2023).
16. EU Policy Cycle – EMPACT. EMPACT 2022+ Fighting crime together. Europol. URL: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/empact>. (дата звернення: 03.05.2023).